

VERSLAG VAN DE NOORDELIJKE AFDELING OVER HET VERENIGINGSJAAR 2019-2020

In het verenigingsjaar 2019-2020 zou de Noordelijke Afdeling opnieuw twee bijeenkomsten organiseren in sociëteit De Sleutel in Groningen, een Najaarsbijeenkomst op dinsdag 15 oktober 2019 en een Voorjaarsbijeenkomst op woensdag 8 april 2020. Helaas kon de tweede bijeenkomst als gevolg van de coronacrisis niet doorgaan. Hieronder doen wij verslag van de Najaarsbijeenkomst en vermelden wij wat het programma van de Voorjaarsbijeenkomst zou zijn geweest. Het bestuur van de Noordelijke Afdeling bestaat uit: Anton Brand, voorzitter, Maarten Praamstra, secretaris, Rob Pronk, penningmeester, Erica van Boven en Stefan van der Poel. Zij zijn allen bereid hun lidmaatschap van het bestuur ook in het komende jaar voort te zetten.

De Najaarsbijeenkomst werd door vijfenveertig leden bijgewoond. Het programma stond geheel in het teken van de literatuur, met als blikvangers de omvangrijke projecten waaraan Bill Mensema en Ynskje Penning momenteel werken: een tiendelige autobiografische romancyclus, *Decade*, en een trilogie over de Koninklijke Marine in de Tweede Wereldoorlog, *Overleven*. Tussen de inleidingen door genoten de aanwezigen in de bovenzaal van sociëteit De Sleutel van een goed verzorgd en smakelijk buffet, als steeds bereid door traiteur s'Amuse uit Groningen.

Voorzitter Anton Brand opende de bijeenkomst met enkele bestuurlijke aangelegenheden. Om te beginnen meldde hij dat Karin Sitalsing, die zou spreken over haar bekroonde boek *Boeroes*, om gezondheidsredenen verstek moest laten gaan. Gelukkig was Erwin K. de Vries, sinds vijf jaar mede-eigenaar van boekhandel Godert Walter in de Oude Ebbingestraat, te elfder ure bereid haar te vervangen. De leden van de kascommissie, Dieneke Hempenius-van Dijk en Henk Boels, zijn bereid gebleken die rol ook dit jaar weer op zich te nemen. Tijdens de eerstvolgende bijeenkomst zullen zij verslag doen van hun bevindingen.

Daarna was het woord aan Erwin de Vries, die onder de titel *De impact van het boek* een boeiend betoog hield over de toekomst van het boekenvak, uit verschillende perspectieven. Aan de hand van een powerpointpresentatie en puttend uit zijn eigen ervaring als boekhandelaar, stond hij uitgebreid stil bij recent wetenschappelijk onderzoek van de branchevereniging waarin de effecten van lezen zijn gemeten, zowel op de leeftijd, de gezondheid en het welbevinden van mensen als op economische en maatschappelijke tendenties in de uitgeverwereld en de boekhandel. Vanuit de zaal werd hij ondersteund door Ilona Duits, boekhandelaar te Haren, waar boekhandel Boomker onlangs een nieuw pand in gebruik heeft genomen. Hoewel hij het onderzoek kritisch onder de loep nam, stelde Erwin de Vries toch vast dat het boekenvak een beperkte maar betekenisvolle niche blijft voor een belangrijke doelgroep. Lezen beïnvloedt het welzijn positief, de toegevoegde waarde van een boekhandel in de woonomgeving is groot. Na zijn inleiding haastte hij zich naar zijn eigen boekhandel, waar de eerste editie werd gehouden van het door hem georganiseerde Nederlands Leescafé.

Na het voorgerecht introduceerde Anton Brand de schrijver Bill Mensema. Hij maakte al naam met succesvolle romans als *Doem Dada*, *Fietsen met Bob Dylan*, *Captain Liefje* en *BOEM!* alsook creatieve beschouwingen over (rock)muziek, en heeft zich nu gestort op het schrijven van een romancyclus in tien delen over de jaren van 1978 tot 1987, *Decade*, waarvan het eerste deel op 6 oktober feestelijk werd gepresenteerd bij Uitgeverij Passage. Dat eerste deel kreeg de titel *Mannenborstjes*; het tweede deel kwam in februari 2020 uit – *Het pact van de Pont Neuf*. In een humoristisch en geanimeerd relaas vertelde Bill Mensema hoe hij na *BOEM!*, zijn lijevige roman over de aardbevingsproblematiek in Groningen, in een

writer's block belandde en hoe hij zich dankzij oude vrienden daaruit wist te bevrijden. Zijn uitgever, Anton Scheepstra, lichtte toe dat het idee om tien delen te maken was geënt op de Britse komische televisiereeks *Fawlty Towers* van John Cleese. Anton Brand ging met de schrijver in gesprek, waarna die een amusant fragment uit zijn nieuwe roman voorlas.

Het inhoudelijke deel van het programma werd afgesloten door Ynskje Penning, schrijver en beeldhouwer. Ze verwierf grote bekendheid met romans als *Stormvloed* en *Emo's labyrint* en heeft zich in het afgelopen decennium gewijd aan een roman in drie delen over het leven van haar vader, de marinier Frans van Staalduinen, in het boek *Frank van Yzerbergen*. In een secuur en evenwichtig betoog vertelde Ynskje Penning over de belevenissen van deze Frank van Yzerbergen en zes van zijn collega's, die op 1 september 1939 op Curaçao zouden afzwaaien maar vier dagen daarvoor, toen in Nederland de mobilisatie werd afgekondigd, hun plannen en goede voornemens in rook zagen opgaan omdat ze onder de wapenen moesten blijven, ten minste tot een halfjaar na de oorlog. In *Overleven* staat de strijd op zee centraal, een vergeten hoofdstuk uit de geschiedenis van de Tweede Wereldoorlog, in het bijzonder The Battle of the Atlantic. Trots toonde Ynskje Penning de aanwezigen de bijzondere vormgeving van haar docu-drama, met een veelheid aan historische data, kaarten, foto's en andere illustraties. Het tweede deel van de trilogie verschijnt in het najaar, het derde deel in 2021.

De Voorjaarsbijeenkomst zou op 8 april 2020 worden gehouden, ook weer in De Sleutel, en ook weer in de vorm van een buffet, maar moest tot een nog te bepalen nieuwe datum worden uitgesteld. Karin Sitalsing zou alsnog spreken over de totstandkoming en de receptie van haar succesvolle documentaire *Boeroes. Een familiegeschiedenis van witte Surinamers*, onderscheiden met de prijs voor het Beste Groninger Boek 2018 in de categorie non-fictie. Dichteres en singer-songwriter Esmé van den Boom zou vertellen over en voorlezen uit haar intrigerende bundel *Eigen kamers*, het product van het aan haar toegekende Hendrik de Vriesstipendium 2018. Ron van Hasselt, auteur van tal van Joodse familiegeschiedenissen, zou een inleiding houden over zijn in januari gepubliceerde boek *Om en nabij Auschwitz (en het lot van twee dochters)*. Het programma zou worden afgerond door de historicus Stefan van der Poel, die zijn net voltooide biografie van Herman Verbeek (1936-2013) zou presenteren. Het bestuur van de Noordelijke Afdeling hoopt dat deze vier inleidingen en presentaties later in 2020 alsnog kunnen worden gehouden.

Anton Brand, voorzitter Noordelijke Afdeling
Maarten Praamstra, secretaris Noordelijke Afdeling

VERSLAG VAN DE ZUIDELIJKE AFDELING OVER HET VERENIGINGSJAAR 2019-2020

Als regionale onderafdeling van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde stelt de Zuidelijke Afdeling zich tot doel het bevorderen van het letterkundig leven in haar werkgebied. Daartoe werd zij opgericht in januari 1989. Dat werkgebied is te omschrijven als de Zuidelijke Nederlanden in ruime zin. Het gaat in Nederland specifiek om Noord-Brabant en Limburg, alsmede Nijmegen en omgeving. In België richt de Afdeling zich op Vlaanderen en Wallonië. Daarnaast is het nabije Duitse Nederrijng gebied van belang.

Jaarlijks worden daarom drie werkbijeenkomsten belegd waarbij telkens door een tweetal sprekers inleidingen worden gehouden. Ook vindt discussie plaats over literaire, literair-historische, taalkundige en historische onderwerpen. De vergaderingen worden gehouden op zaterdagmiddagen in de Heerenzaal van Restaurant L' Union in Roermond. De uitnodigingen worden per e-mail verzonden en op de website www.mdnl.nl gepubliceerd. Buiten het omschreven werkgebied wonende leden van de Maatschappij die persoonlijk geïnformeerd wensen te worden over de activiteiten van de Zuidelijke Afdeling, kunnen zich hiervoor aanmelden via maatschappijzuid@kpnplanet.nl.

De eerste bijeenkomst in 2019 was op 26 januari. Lucas Seuren, gepromoveerd op het onderwerp *The interactional accomplishment of action* en postdoctoral researcher van de Universiteit Oxford, sprak over het onderwerp 'Een grammatica van en voor gesprekken'. Zijn onderwerp beschrijft hij als volgt: 'Conversatie draait in de eerste plaats om acties; mensen praten niet simpelweg, maar ze doen dingen als groeten en uitnodigen. Onderzoekers in taalkunde, sociologie, antropologie en filosofie houden zich al decennia bezig met de vraag hoe sprekers de grammatica van hun taal gebruiken om acties uit te voeren. Desondanks is er nog geen bevredigend antwoord.' In zijn proefschrift wierp hij licht op deze zaak door te analyseren hoe gespreksdeelnemers een select aantal specifieke handelingen grammaticaal ontwerpen. Ook schreef hij: 'Als gespreksanalist bestudeer ik taal vanuit een interactief perspectief; dat betekent dat ik geïnteresseerd ben in hoe mensen taal gebruiken om te communiceren en om wederzijds begrip te bereiken. Mijn voornaamste interesse gaat uit naar linguïstische structuren en hoe mensen deze structuren in *realtime* bouwen voor specifieke interactionele doelen, zoals het stellen van vragen of het claimen van begrip. Daarnaast bestudeer ik momenteel hoe Skype en FaceTime worden gebruikt in de gezondheidszorg.'

Tweede spreker was Lex van de Haterd, als neerlandicus, onderzoeker en publicist specialist op het terrein van het tijdschrift en de uitgeverij De Gemeenschap (1925-1941) en van de Nederlandse en Vlaamse literaire auteurs en beeldende kunstenaars uit het interbellum. Hij is gepromoveerd op het onderwerp *De waarheid hooger dan de leus. Over de beeldvorming rondom tijdschrift en uitgeverij De Gemeenschap 1925-1941*. Daarin toonde hij aan dat De Gemeenschap algemeen cultureel en internationaal gericht was en een veel meer vernieuwend en normveranderend karakter heeft gehad dan tot dat moment in de literatuur- en kunstgeschiedenis werd aangenomen. Het doel was met name het artistieke aspect (typografie, omslagontwerpen en de illustraties passen binnen het figuratieve expressionisme en het abstracte constructivisme van De Stijl en De Nieuwe Zakelijkheid) systematisch te onderzoeken en het blad aldus een plaats in de kunstgeschiedenis te geven. Het blad was gebaseerd op het evenwicht tussen artistieke vrijheid en literaire esthetiek enerzijds en een radicaal sociaal engagement vanuit een katholieke levensvisie anderzijds.

De tweede werkvergadering vond plaats op zaterdag 11 mei. Daarbij was de eerste spreker Liesbeth Vonhögen. Zij sprak over het onderwerp van haar recent verdedigde proefschrift *Nu alles voorbij is, begint wat voorbij is opnieuw. De doorwerking van de Tweede Wereldoorlog*

in de Nederlandse poëzie. In de overstelpende hoeveelheid publicaties over de Tweede Wereldoorlog ontbrak aandacht voor poëzie over de oorlog. Met haar proefschrift beoogde zij de poëzie over de oorlog voor het voetlicht te brengen. Volgens de website Neerlandistiek was zij daar glansrijk in geslaagd: 'Het is indrukwekkend hoe Vonhögen structuur heeft weten te brengen in de duizenden gedichten die ze gelezen heeft'.

'Veel dichters hebben over de oorlog geschreven, maar er is nooit onderzocht om hoeveel oorlogsgedichten het daadwerkelijk gaat en in welke jaren ze zijn gepubliceerd'. In die lacune heeft zij willen voorzien, waarbij zij wilde weten op welke manier de oorlog in de poëzie heeft doorgewerkt. Hoewel zij zich bij haar onderzoek beperkte tot dichters die in toonaangevende bloemlezingen zijn vermeld, vond ze een corpus van een kleine drieduizend gedichten, gepubliceerd tussen 1940 en 2005, de periode die haar onderzoek bestrijkt. Voorts heeft zij de verschillende wijzen van verwerking van de oorlog bekeken en een indeling gemaakt van de gedichten in categorieën als tijdgedichten, herdenkingspoëzie, herinneringspoëzie, gedichten over slachtoffers en een tot dusver onderbelicht type oorlogsgedichten, de fotogedichten. Haar stelling is dat de Tweede Wereldoorlog nooit overgaat, maar verankerd ligt in onze poëzie.

Als tweede spreker was aanwezig Remieg Aerts, hoogleraar Nederlandse geschiedenis aan de Universiteit van Amsterdam en Politieke geschiedenis aan de Radboud Universiteit, met als onderwerp zijn recent verschenen biografie *Thorbecke wil het*.

Johan Rudolf Thorbecke (1798-1872) geldt als architect van de grondwet, de Nederlandse staatsinrichting en de parlementaire democratie. Hij wordt nog steeds aangeroepen in actuele politieke kwesties. Hij is de enige Nederlandse politicus met standbeelden in drie verschillende steden. Als halve Duitser en lutheraan uit een berooide Zwolse familie maakte Thorbecke in zijn eerste vijftig jaar een wetenschappelijke carrière, als classicus, filosoof, historicus en jurist. Pas daarna ging hij in de politiek. Van 1848 tot 1872 legde hij als grondwetgever, Tweede Kamerlid en premier van drie kabinetten zijn wil op aan de Nederlandse politiek. Hij brak de macht van het bestuurlijke ancien régime en opende de weg naar modernisering. De lezing werd geheel gewijd aan de tegenstelling tussen Multatuli en Thorbecke. In de vierde bundel *Ideeën* stonden maar liefst 107 scheld-epigrammen tegen Thorbecke. Laatstgenoemde heeft waarschijnlijk nooit iets gelezen van Multatuli, terwijl anderzijds Multatuli zijn kennis van Thorbecke hooguit uit de kranten heeft gehaald. Multatuli had een grote hekel aan Thorbecke, wellicht omdat die de grootheid was die hijzelf had willen zijn. Het is onwaarschijnlijk dat Multatuli ooit bereid zou zijn geweest Thorbecke de waardering te geven die hem toekomt. Alles wat hij over hem geschreven heeft, is doortrokken van een even machteloze als humorloze rancune. Het behoort tot het zwakste uit zijn oeuvre.

Op 5 oktober organiseerde de Afdeling de laatste werkbijeenkomst van 2019.

Vilan van der Loo was de eerste spreker. Haar onderwerp was Melati van Java, dochter van Indië. Zij promoveerde op dit onderwerp en publiceerde een biografie over deze schrijfster. Ooit was Melati van Java een beroemde schrijfster. Rond 1900 kende iedereen in Nederland en Indië haar naam. Men kende haar ook als Mathilde, schrijfster van katholieke romans, en als Marie Sloot, feministe en filantrope. Zij maakte naam als romanière in een tijd waarin het ongewoon was om van de pen te leven. Een vrouw mocht wel schrijven, maar niet als broodwinning. Marie Sloot schreef niet alleen romans, feuilletons, toneelstukken en essays, maar redigeerde ook tijdschriften. Lange tijd wist niemand dat zij de auteur was van kritische romans die een zekere Max van Ravestein had geschreven. Voor haar literaire werk kreeg ze de erkenning dat zij in 1893 tot de eerste vrouwen behoorde die lid werden van de Maatschappij. Zij was een veelzijdig auteur van bestsellers en uniek als eerste Indische

romanière. Toch is zij vergeten naarmate literaire modes veranderden. De literaire geschiedenisboeken deden dat evenzeer, waarna twee wereldoorlogen de rest deden.

De laatste lezing van deze bijeenkomst van onze Afdeling werd verzorgd door Maaïke Meijer Zij werd in 1997 benoemd op de Opzij-leerstoel in Maastricht. Eerder verscheen van haar *Stoeten Ritseldingen*, een rijk geïllustreerd Schrijversprentenboek over F. Harmsen van Beek (samen met Joost Kircz). In 2018 verscheen de biografie *Hemelse mevrouw Frederike*. Frederike Harmsen van Beek wordt tot de grootste dichters van Nederland gerekend. Haar debuutbundel *Geachte Muizenpoot* en achttien andere gedichten werd in 1965 ontvangen als een literaire sensatie. Ook schreef ze betoverende korte verhalen en was ze journalist, kunstenaar en illustrator, onder meer voor *Vrij Nederland*.

In het nieuwe jaar startte onze vergaderingencyclus op 25 januari met een lezing van literatuurhistoricus Sander Bax, Mulisch-kenner en biograaf van Bernlef. Hij promoveerde in 2007 aan de Universiteit van Tilburg met het proefschrift *De taak van de schrijver. Het poëtische debat in de Nederlandse literatuur (1968-1985)*. Zijn onderwerp was ‘De literatuur draait door. De schrijver in het mediatijdperk’ naar aanleiding van zijn recent verschenen boek met gelijknamige titel. Uiteen werd gezet hoe in de media bericht wordt over literatuur met als gevolg daarvan een andere opvatting over wat goede literatuur is. De schrijvers in de eenentwintigste eeuw moeten allereerst hun eigen successen benadrukken. Schermen met verkoopcijfers was vroeger eerder verdacht. Nu is het gebruikelijk om te schermen met oplagecijfers, literaire prijzen, verfilmingen en vertalingen.

Jeroen Dera (1986) die in 2017 promoveerde op de studie *Sprekend kritiek: literatuurprogramma's in de vroege jaren van de Nederlandse radio en televisie* verzorgde de tweede lezing. Dera is gespecialiseerd op het terrein van de institutionele literatuurwetenschap, met een focus op literatuuronderwijs, literatuurkritiek en contemporaine Nederlandstalige poëzie.

Vanouds worden literatuurprogramma's op radio en televisie beschouwd als een vorm van boekpropaganda. De literatuurkritiek op radio en televisie is echter rijker en boeiender dan dat. Onderzoek leert dat deze media al vroeg de gelegenheid boden voor poëtische discussie en uitgekende positiebepalingen in het literaire veld. Aan de hand van vergeten radiolezingen en televisiedocumentaires is aan te tonen hoe schrijvers en critici hun eerste schreden hebben gezet in de wereld van de massamedia. Deze bronnen geven een kleurrijk beeld van een onderbelichte periode in de media- en literatuurgeschiedenis. *Sprekend kritiek* legt dan ook vast wat al te lang vervluchtigd leek.

De tweede werkvergadering in 2020 is voorzien voor zaterdag 9 mei 2020. Sprekers zullen dan zijn: Jaap van Marle en Lisa Kuitert respectievelijk over ‘Nescio’ en ‘Lezerssporen in de boeken van Lucebert’.

De derde vergadering zal op 3 oktober 2020 zijn.

Ook in 2019 kregen de leden van de afdeling een editie van het tijdschrift *Moensiana*, waarvoor dank aan Mevrouw A.J. Veltman-van den Bos.

De samenstelling van het bestuur van de afdeling bleef in 2019 ongewijzigd.

Het bestuur:

Lucien Custers, voorzitter

Hein van der Bruggen, secretaris

Peter Winkels, penningmeester

VERSLAG VAN DE VERTEGENWOORDIGER VOOR ZUID- AFRIKA OVER HET VERENIGINGSJAAR 2019-2020

Op 17 augustus, om middernacht, worden de inperkingsmaatregelen op de Zuid-Afrikaanse maatschappij voor het eerst beduidend verslapt – 145 dagen sinds de invoering (op 26 maart 2020) van een stel uiterst strikte inperkingen in reactie op de coronavirus-pandemie. Desondanks blijven het dragen van een mondkapje en het bewaren van fysieke afstand verplicht; blijven er zware beperkingen op het aantal mensen dat samen mag vergaderen; blijven het internationale reisverbod en de avondklok nog van kracht, en werd de officiële nationale ramptoestand opnieuw verlengd. Deze maatregelen hebben veroorzaakt dat alle kunstenfestivals (behalve het ‘Woordfees’, dat toen pas afgelopen was), alle congressen, colloquia en symposia, en alle reizen zonder meer geannuleerd zijn. Hieronder het driejaarlijkse internationale congres van de ‘Suider-Afrikaanse Vereniging vir Neerlandistiek’ (SAVN) dat in juli 2020 in Windhoek, Namibië, zou hebben plaatsgevonden. Wij hopen dat het congres in 2021 wel zal plaatsvinden, maar het wordt natuurlijk afwachten en zien wat de toekomst brengt, en hoe we de agenda’s voor 2020 en 2021 met elkaar kunnen integreren.

Het ‘Noordelijke Kennisnetwerk vir Neerlandistiek’ (NKN), had vier grote doelstellingen voor 2020. Door het verbod op reizen en bijeenkomsten heeft het NKN drie van de vier (voorlopig) moeten uitstellen. De vierde doelstelling, met potentieel de grootste uitwerking, werd wel vrij degelijk besproken: om de docentenopleiding, die na 1994 als inhaalslag diende door het verzorgen van nationale werkwinkels (met Nederlandse en Vlaamse aanbieders) ter plaatse in Zuid-Afrika, opnieuw te organiseren in samenwerking met het Kaapse Forum en de SAVN. Het NKN zou de eerste werkwinkel voor docentenopleiding (taalverwerving) als een pilot aanbieden en zou hem tot in hoge mate financieren. De intentie was/is om een vaste structuur te creëren waarbinnen de docentenopleiding apart, maar in dezelfde week en op dezelfde plaats als de jaarlijkse studentenopleiding (de ‘winterschool’/wintercursus) zou worden aangeboden. De verschillende mogelijkheden en eventuele wensen zouden bij het SAVN-congres worden besproken. Ondertussen zijn er wel gesprekken gevoerd die een uitwerking op dit plan zouden kunnen hebben: de Nederlandse Taalunie, onder leiding van haar nieuwe algemeen secretaris, prof. dr. Kris Van de Poel, heeft de kwestie van het financieren van gastdocentschappen aan individuele universiteiten, alsmede de mogelijkheid van een leerstoel Nederlands, soortgelijk aan de leerstoel Afrikaans aan de Universiteit Gent (een initiatief van prof. dr. Yves T’Sjoen), bij de SAVN ter discussie gesteld. Het proces heeft tot nu toe persoonlijke en virtuele gesprekken, een enquête en een verslag opgeleverd, en de discussie zet zich voort.

Verskillende samenwerkingsinitiatieven die reëel zouden worden aangeboden, zijn gedeeltelijk gerealiseerd of zijn voorlopig verzet, zoals de twee dagsymposia (in Pretoria en in Potchefstroom) op initiatief van prof. dr. Yves T’Sjoen en dr. Alwyn Roux over Hugo Claus, grotendeels naar aanleiding van de publicatie, door Protea Boekhuis, van Daniel Hugo’s Afrikaanse vertaling van *Het verdriet van België*. De vertaling is ondertussen

verschenen, en een *liber amicorum*-nummer over Hugo in het *Tydskrif vir Nederlands & Afrikaans* is nog in voorbereiding, zoals gepland. Het gesprek over Nederlands en Afrikaans zet zich ook onverminderd door op virtuele platforms als Voertaal (met, als leuk nieuw initiatief, een virtuele ‘Studiegroep Afrikaans en Nederlands’) en Litnet Akademies.

We houden even nog de adem in, in afwachting van hoe de wereld post-Covid-19 eruit zal zien, in afwachting van het (her)opnemen van de reguliere activiteiten rond de neerlandistiek, ongetwijfeld verruimd en verrijkt door de nieuwe manieren-van-doen die we sindsdien (uit)gevonden en in werking gesteld hebben.

Blijf werkzaam, blijf waakzaam. Hopelijk tot binnenkort.

Renée Marais, vertegenwoordiger voor Zuid-Afrika

Pretoria, 18 augustus 2020

VERSLAG VAN DE COMMISSIE VOOR ZUID-AFRIKA OVER HET VERENIGINGSJAAR 2019-2020

In de Commissie voor Zuid-Afrika hebben zitting: Jos Damen, Adriaan van Dis, Eep Francken, Ingrid Glorie (secretaris), Ena Jansen, Robert Ross, Margriet van der Waal. De Commissie heeft in het verenigingsjaar 2019 één activiteit georganiseerd. Op donderdag 14 november organiseerde de commissie in samenwerking met het Afrika-Studiecentrum van de Universiteit Leiden in het A.S.C. een optreden van de historicus Tycho van der Hoog. Na een inleidend woord van ons commissielid Jos Damen gaf Van der Hoog een introductie van zijn nieuwe boek: *Breweries, politics and identity: the history behind Namibian beer*, een bewerking van een MA-scriptie. De presentatie werd ruim ondersteund door beeldmateriaal, waarbij twee sprekende reclamevideo's voor Namibisch bier.

Van der Hoog begon met *klein* bier: een pak met de eerste zeventig exemplaren van het boek, uitgegeven door de Basler Afrika Bibliographien, bleek helaas van de radar verdwenen in de regio Keulen. Dit ongemak had de Zwitserse uitgever grotendeels weten te repareren met een kleinere spoedzending, kort voor aanvang van de bijeenkomst met piepende remmen aan de Wassenaarseweg bezorgd.

Het ging er Van der Hoog vooral om, te laten zien hoezeer de ontwikkeling van het brouwproces van bier is verwickeld met de nationale geschiedenis van Namibië. In het gebied van het latere Namibië woonden van oudsher Herero's, Nama's en andere stammen. Eeuwenlang produceerden vooral de vrouwelijke stamleden bier naar eigen recept. Veel recepten worden in het Nationaal Archief in Windhoek bewaard. Zij zijn voor een deel in Van der Hoogs boek te vinden.

In 1884 kwamen de grote landen overeen dat Duitsland het gebied zou koloniseren. Het kreeg de naam Duits Zuidwest-Afrika. Voor militairen en andere Duitsers importeerde men Duits bier, maar dat was duur en na korte tijd kwam ter plaatse een eigen productie op gang. De Duitse kolonisatie leidde in de jaren 1904-'08 tot de beruchte volkerenmoord.

In de Eerste Wereldoorlog viel Zuid-Afrika, dat behoorde tot het *Britse* koloniale rijk, het land binnen en veroverde het op de Duitsers (1915). In 1920 wees de Volkenbond Zuidwest-Afrika aan Zuid-Afrika toe als mandaatgebied. Voor de bierwereld betekende dit grote veranderingen. Een Zuid-Afrikaanse brouwerij als de S.A.B. (Suid-Afrikaanse Brouwerij), leverancier van bier voor de mijnwerkers die rondom Johannesburg naar kolen, goud of diamanten groeven, sloeg haar vleugels uit en probeerde de markt in "Suidwes" over te nemen. Plaatselijke brouwers verdedigden hun positie met een beroep op de kwaliteit van hun "Duitse" bier en presenteerden hun bier meteen als een nationaal product. Vier fuserende brouwerijen kozen voor de naam: South West Breweries (S.W.B.). Zij slaagden er inderdaad in om de opmars van hun Zuid-Afrikaanse bijna-naamgenoot te stuiten.

Alle brouwers betreurden het intussen dat de Volkenbond Zuid-Afrika een verbod had opgelegd op het verstrekken van bier aan "natives". Natuurlijk brouwden de inheemse groepen nog steeds hun eigen bier, maar de controle was streng en bierverkopers draaiden soms voor een jaar de cel in. De invoering van de Apartheid in Zuid-Afrika in 1948 bracht geen verbetering. Sinds 1986 gingen S.W.B. zich houden aan de regels van het eeuwenoude Duitse *Reinheitsgebot für Bier* (1516). Daarmee onderstreepten zij de superieure kwaliteit van hun product.

1990 bracht nieuwe veranderingen en dat jaar raakte de brouwerij in een spagaat. Zuid-West werd een zelfstandige republiek: Namibië. De South West Breweries kozen voor de naam Namibia Breweries. De regering hield de concurrent S.A.B., die zelf in Namibië wilde gaan brouwen en arbeidsplaatsen in het vooruitzicht stelde, jaren aan het lijntje. De

N.B. wilde minder Europees-koloniaal worden en dus de banden met het Duitse, “blanke” verleden wegpoetsen, zonder klanten te verliezen. Het *Reinheitsgebot* werd nog gevolgd maar dit werd langzamerhand wat minder nadrukkelijk vermeld. Daarentegen onderstreepte de brouwerij de band met de nieuwe natie en suggereerde men dat Namibië na het vertrek van de Zuid-Afrikaanse mandaatsregering ook het Zuid-Afrikaanse bier kon missen.

Namibia Breweries vergrootte de export van “Windhoek Lager” naar postapartheids Zuid-Afrika en bleef marktleider in eigen land. Om kosten te verlagen gingen brouwerijen sinds de jaren negentig over de hele wereld over tot internationale partnerschappen en fusies. Zo werd het Zuid-Afrikaanse SAB onderdeel van de grootste brouwerij ter wereld, SABMiller geheten. Het zou niet verrassend zijn geweest als de Namibia Breweries zich door deze combinatie hadden laten opkopen, maar dit was vanuit nationalistisch standpunt onaanvaardbaar. Men vond in 2003 een andere oplossing en koos voor vergaande samenwerking met een *niet-Zuid-Afrikaanse* brouwer: Heineken. Sindsdien is in de reclame, bijvoorbeeld in de benaming van nieuwe biersoorten, de nationale identiteit van Namibia Breweries alleen maar sterker beklemtoond.

Na de lezing nam prof. Jan-Bart Gewald, de directeur van het A.S.C., een eerste exemplaar van het boek in ontvangst. De vijftig aanwezigen konden Van der Hoogs boek kopen met korting. En zich laven aan “Windhoek Lager”.

Eep Francken

VERSLAG VAN DE COMMISSIE VOOR GESCHIED- EN OUDHEIDKUNDE OVER HET VERENIGINGSJAAR 2019-2020

De Commissie voor Geschied- en Oudheidkunde van de Maatschappij kwam in het academisch seizoen 2019-2020 vier keer bijeen. Dat is één keer minder dan de traditie voorschrijft, maar bij de laatste bijeenkomst, geagendeerd voor 18 maart 2020, was het Corona-virus spelbreker. Drie van de vier bijeenkomsten vonden plaats bij de leden thuis, maar dit jaar werd ook geëxperimenteerd met een publieksbijeenkomst. Voorzitter was E.E.P. Kolfin, als secretaris trad P.G. Hoftijzer op.

Het seizoen werd geopend op 23 oktober in de Bibliotheca Thysiana te Leiden. M.E.H.N. Mout sprak over Erasmus als tekstediteur. Zij ging in op vragen als: met welke teksten hield Erasmus zich bezig, hoe ging hij te werk en wat was de reactie op zijn werk van zowel de katholieke kerk als de geleerde wereld. Zijn opvatting dat een editeur een goede humanistische scholing moest hebben gehad, maar ook “intelligent, oplettend, met een goed geheugen en ten slotte bestand tegen verveling en inspanning” moest zijn, geldt tot op de dag van vandaag bij de werkzaamheden aan de moderne editie van Erasmus’ *Opera Omnia* (vulgo *ASD*).

Op 29 november werd door de Commissie voor het eerst een bijeenkomst georganiseerd voor een groter publiek. Thema van het symposium, dat werd gehouden in een fraaie Lorentzsaal van het Kamerlingh Onnes gebouw aan het Steenschuur was “Urban legends van de Middeleeuwen tot nu”. Sprekers waren P. Burger, J. Pollmann, D. Bos en B. van der Boom. Na afloop van de lezingen was er een geanimeerde discussie. Het is het voornemen van de Commissie om ieder jaar een dergelijke publieksbijeenkomst te organiseren.

Op 15 januari 2020 sprak P. Sigmond over zijn onderzoek naar de negentiende-eeuwse industriële Paul van Vlissingen en zijn zoon Paul Cornelis. Zij runden de Amsterdamsche Stoomvaart Maatschappij en de Fabriek voor Stoom- en andere Werktuigen. Dit waren voor die tijd zeer grote ondernemingen, die zich bezig hielden met rederij, scheepsconstructie en stoommachinebouw. Ook werd ingegaan op de problematiek van dit soort van onderzoek, ook waar het het bronnenmateriaal betreft.

Twee mededelingen in het belang van de wetenschap werden gedaan door Van Oosten en Mout, over resp. een archeologisch project rond het in de Waddenzee in 1984 gevonden “scheepswrak Scheurak” en de interdisciplinaire herinterpretatie van het onderzoeksmateriaal, en over feit en fictie van de kogelgaten in de trapmuur van “Het Prinsenhof” in Delft.

De laatste bijeenkomst vond plaats op 19 februari. Voorafgaand aan de lezing beraadde de Commissie zich over de geleidelijke verjonging van haar ledenbestand. Spreekster was N.N.W. Akkerman, die sprak over haar onderzoek naar een kist met ongeopende brieven, afkomstig van de zeventiende-eeuwse Haagse postmeester Simon de Brienne, die wordt bewaard in het Mediamuseum in Den Haag. Zij ging in op allerlei aspecten van het postverkeer, fysieke vorm van de brieven en op de inhoud ervan. Na afloop was er een gedachtewisseling over de hernieuwde discussie rond een Nationaal Historisch Museum.

Tot slot kan worden medegedeeld dat tijdens de op 21 september 2019 gehouden Laureaten-bijeenkomst van de Maatschappij op voordracht van de Commissie aan de kunsthistorica mevrouw dr. I. Veldman de Prijs voor Meesterschap werd uitgereikt. De tekst van de voordracht is in het Jaarboek opgenomen.

Leden van de commissie waren: mevrouw dr. N.N.W. Akkerman, de heer dr. J.C.H. Blom, de heer dr. B.E. van der Boom, de heer dr. F.S. Gaastra, de heer dr. S. Groenveld, de heer dr. P.G. Hoftijzer

(secretaris), de heer dr. E.E.P. Kolfin, de heer dr. G.A.C. van der Lem, mevrouw dr. M.E.H.N. Mout, mevrouw dr. R.M.R. van Oosten (voorzitter), mevrouw dr. J. Pollmann, de heer dr. C.J. van Rhee, de heer dr. L.H.J. Sicking, de heer dr. J.P. Sigmond, mevrouw dr. M. van Tielhof.

Commissie voor Geschied- en Oudheidkunde

Paul Hoftijzer, secretaris

VERSLAG VAN DE COMMISSIE VOOR TAAL- EN LETTERKUNDE OVER HET VERENIGINGSJAAR 2019-2020

In het verenigingsjaar 2019-2020 organiseerde de Commissie voor Taal- en Letterkunde één bijeenkomst: een besloten najaarsvergadering op woensdag 13 november 2019. Een openbare themamiddag over ‘Nieuwe Neerlandistiek’, geprogrammeerd voor het voorjaar van 2020, moest worden uitgesteld in verband met de coronacrisis.

Tijdens de najaarsvergadering deden twee leden een wetenschappelijke mededeling. De eerste voordracht, door dr. Ton van Kalmthout, was getiteld: ‘Nederlands-Australische emigratieliteratuur van na de Tweede Wereldoorlog’. Hij besprak de Nederlandstalige literatuur geschreven door, voor en over Australische immigranten uit Nederland in de periode 1945-1990 (in brede zin: zowel non-fictie als fictie, waaronder *middlebrow*- en jeugdliteratuur). Hun verhalen laten zien hoe het ze verging, zowel individueel als in groepsverband. Andere onderwerpen die deze wetenschappelijke mededeling aan de orde stelde: Welke functie kan worden toegekend aan de consumptie van literaire producten uit het land van herkomst, uit het nieuwe thuisland en van elders? Om welke soorten teksten ging het? Via welke kanalen, instituties en bemiddelaars werden ze geselecteerd, verspreid en gelezen?

De tweede voordracht, door dr. Geert Warnar, was getiteld: ‘Op zoek naar de dame achter de *Roman van Limborch*’. De spreker herinnerde eraan dat voor de historische situering van de vroeg veertiende-eeuwse *Roman van Limborch* (het oudste volledig bewaarde afschrift is UB Leiden, Ltk 195) in het verleden altijd een verband is gelegd met de gevolgen van de slag bij Woeringen. Daarbij verloren de verliezers, de graven van Luxemburg, hun kans op aanspraak op het hertogdom Limburg, dat toeviel aan de overwinnaar: de hertog van Brabant. De reden dat de hoofdpersonen van de *Limborch* zo duidelijk met dit verdwenen hertogdom werden verbonden, zou zijn dat daarmee de Brabantse overwinning bevestigd werd. Deze wetenschappelijke mededeling gaf evenwel een alternatieve verklaring, voortbouwend op recent onderzoek dat vanwege de opgeschoven datering van de *Limborch* (ca. 1317) al afstand nam van de Woeringen-hypothese. Het blijkt dat de Limburg-verwijzingen niet zozeer politiek als wel genealogisch te duiden zijn: hoewel de graven van Luxemburg geen aanspraak op het territorium Limburg meer maakten, bleven zij zich als afstammelingen van het huis van Limburg wel ermee verwant voelen. Dat maakt het makkelijker verklaarbaar dat de hoofdfiguur van de *Limborch* deels getekend lijkt naar Hendrik VII van Luxemburg, Roomskoning en keizer. Zijn zuster Felicitas van Luxemburg was getrouwd met een Brabantse edelman, Jan van Leuven, heer van Gaasbeek, en zij lijkt de dame te zijn aan wie de anonieme dichter van de *Limborch* zijn werk opdroeg.

Tijdens de vergadering van 3 november werd tevens de samenstelling van het bestuur gewijzigd. Geert Warnar trad af als voorzitter. Hij werd opgevolgd door André Bouwman, van wie Ton van Kalmthout het secretariaat van de Commissie overnam.

De Commissie voor Taal- en Letterkunde bestond in 2019-2020 uit: Jacqueline Bel, Ronny Boogaart, André Bouwman, Lieve De Wachter, Lotte Jensen, Ton van Kalmthout, Ann Marynissen, Hubert Meeus, Nelleke Moser, Jan Oosterholt, Esther Op de Beek, Margit Rem, Gijsbert Rutten, Nicoline van der Sijs, Remco Sleiderink, Yves T’Sjoen, Wim Vandenbussche, Freek Van de Velde en Geert Warnar. Inmiddels hebben Ronny Bogaart en Remco Sleiderink de Commissie verlaten. Haar leden dragen in 2020 aan de ledenvergadering van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde acht mede-taal- en letterkundigen voor om benoemd te worden als nieuwe leden van de Commissie.

Ton van Kalmthout, secretaris

VERSLAG VAN DE WERKGROEP ZEVENTIENDE EEUW OVER HET VERENIGINGSJAAR 2019-2020

De Werkgroep Zeventiende Eeuw werd in 1985 opgericht. In het jaar 2019 was het bestuur als volgt samengesteld: J. Koppenol (voorzitter), A. van Strien (penningmeester, tot 1 september 2019), J. van der Steen (penningmeester, vanaf 1 september 2019), F. Diercks (lid, tot 1 september 2019), M. de Baar (lid), G. Verhoeven (lid), David de Haan (lid, vanaf 1 september 2019) en N. Geerdink (secretaris). De Werkgroep telt rond de 400 leden. Er hebben leden opgezegd, maar er zijn ook leden bijgekomen, waardoor het ledental nagenoeg gelijk is gebleven ten opzichte van vorig jaar.

Een verdrietige gebeurtenis in verenigingsjaar 2019-2020 was het overlijden van prof. dr. E.K. Grootes (22 maart 1936 – 5 februari 2020). Eddy Grootes was een van de oprichters van de Werkgroep Zeventiende Eeuw, de eerste voorzitter en ook lang daarna nog een drijvende kracht en meer dan betrokken lid. Om die reden is hij dan ook benoemd tot erelid, een titel die hem meer dan toekwam. Wij herdenken Eddy als een wijze, bedachtzame en betrokken bestuurder die bruggen kon slaan tussen disciplines en mensen.

Eens per jaar houdt de Werkgroep een interdisciplinair congres, er wordt naar gestreefd deze congressen met enige afwisseling in Nederland en Vlaanderen te laten organiseren. Op vrijdag 30 augustus 2019 organiseerde de Werkgroep het jaarlijkse congres aan de Universiteit Antwerpen onder de titel ‘Morele scherpslijperij in de zeventiende-eeuwse Nederlanden’. Het congres werd bezocht door ca. 50 mensen. De congrescommissie bestond uit Johan Koppenol (VU Amsterdam), Hubert Meeus (UAntwerpen), Judith Noorman (UvA), Herman Roodenburg (VU Amsterdam – Meertens Instituut), Anne-Laure Van Bruaene (UGent), Gerrit Verhoeven (UAntwerpen). Het congres opende met een plenaire lezing van Johan Koppenol, ‘Deugd verheugt: moreel management in de Republiek’. Tijdens de parallelsessies op het congres spraken Hanneke van Asperen (‘Van twist in de Republiek naar storm op de Zuiderzee’), Marieke van Egeraat (‘God of wereld? Naar wie te wijzen na afloop van een ramp?’), Lilian Nijhuis (‘Een ‘onvoorsiense vlam’ Conflict in gedichten over de brand van de Nieuwe Kerk in Amsterdam’), Marie-Charlotte le Bailly (‘Geofferd op het altaar van de deugd. Multiperspectiviteit in een Haags schandaal in 1700’), Ineke Huysman (‘Trijntje Cornelis of Délie? Constantijn Huygens’ denkbeelden over Béatrix de Cusance, hertogin van Lotharingen’), Bastiaen van de Velden (‘Het verbod op huwelijken tussen christenen en moslims, morele scherpslijperij?’), Bert Watteeuw (‘“Deksel van Bedrogh”? Moraliserend discours over de ‘huyck’ of een hoofddoekendebat in het zeventiende-eeuwse Antwerpen’), Kendra Grimmett (‘A Virtuous Man. Ruben’s Masculine Image and his Drunken Hercules’), Joanna Skubisz (‘Ad quid Igitur nati sumus? [...] Ad bene vivendum. De problematiek van deugd en ondeugd in de Nederlandse en Poolse emblematiek uit de zeventiende eeuw’), Evelyne Verheggen (‘Maect uw Tabernakel in my ende verciert dat met alle kruyden ende bloemen der deughden’. De verbeelding van de deugden in de katholieke spiritualiteit van de 17de eeuw’), Johanna Ferket (‘Hoe zeventiende-eeuwse komische toneelschrijvers de ondeugden van hun publiek bekritiseerden’), Karlijn Luk (‘De Duitse Ondeugd: De ‘mof’ als moral outsider op het zeventiende-eeuwse Nederlandse toneel’), Tom Laureys (‘Wraak: deugd of ondeugd? De verschillende morele beoordeling van wraakzucht in Jan Vos’ wraaktragedies Aran en Titus (1641) en Medea (1667)’), Tine De Koninck (‘Frivoliteit in de Kerk’. Franse air-de-courmelodieën in zeventiende-eeuwse geestelijke liedboeken in de Zuidelijke Nederlanden’).

In 2019 zijn ook weer een aflevering van het jaarboek *De zeventiende eeuw* en twee nummers van het tijdschrift *Early Modern Low Countries* verschenen, waaronder een themanummer *Knowledge Production in Natural History between Southeast Asia and the Low Countries*, onder gastredactie van Maria-Theresia Leuker, Charlotte Kießling en Anjana Singh. De tijdschriftredactie bestaat uit J. Oddens (chair), R. Dekoninck, B. Deseure, F. Dietz, H. Helmers, D. van der Linden (Managing Editor), J. Noorman, A. Singh en V. Soen; de jaarboekredactie uit M. de Baar, K. Brosens, A. van de Haar, C. Lenarduzzi, D. van der Linden, S. Reinders, J. Roelens en G. Verhoeven.

Het volgende congres, ‘De culturele dimensie van de Nederlandse expansie overzee’, wordt op vrijdag 28 augustus 2020 gehouden in Utrecht. De congrescommissie bestaat uit: Marjolein Bol, Surekha Davis, Jaap de Haan, Cora van de Poppe, Thijs Weststeijn (allen Universiteit Utrecht). De Call for Papers voor dit congres is verspreid, inzendingen waren mogelijk tot 15 maart 2020.

Nina Geerdink (secretaris)

VERSLAG VAN DE WERKGROEP 18^E EEUW OVER HET VERENIGINGSJAAR 2019-2020

De Werkgroep 18e Eeuw is in 1968 opgericht om het onderzoek op het terrein van de lange achttiende eeuw (1670-1830) te bevorderen, met bijzondere aandacht voor Nederland, België en de overzeese gebiedsdelen, en om mensen met belangstelling voor die periode met elkaar in contact te brengen. De Werkgroep ziet het verder als haar taak om dit onderzoek internationaal onder de aandacht te brengen. De Werkgroep is aangesloten bij de International Society for Eighteenth-Century Studies (ISECS).

Algemeen

De Werkgroep is een actieve vereniging met een aantal vaste activiteiten per jaar en een jaarboek dat aan alle leden wordt toegezonden. Het ledenaantal van de Werkgroep ligt momenteel op ongeveer 230 individuele leden en ongeveer 40 institutionele leden. De Werkgroep organiseert elk jaar een congres en één of meer publieksactiviteiten. Daarnaast probeert zij op diverse manieren (jonge) onderzoekers te steunen en de zichtbaarheid van de lange 18de eeuw te bevorderen. Sinds 2017 participeert de Werkgroep tevens in het nieuwe online tijdschrift *Early Modern Low Countries*, dat zij samen met de Werkgroep Zeventiende Eeuw uitgeeft. De leden worden via een digitale nieuwsbrief, de website <http://www.18e-eeuw.nl/> en onze Facebook-pagina (<https://www.facebook.com/WerkgroepAchtttiendeEeuw/>) uitgebreid op de hoogte gehouden van het laatste nieuws, congressen, exposities, *calls for papers* en publicaties op het gebied van de achttiende eeuw.

Op dit moment maakt de Werkgroep een vernieuwingsslag op het gebied van sociale media en de huis- en communicatiestijl. Logo, website, posters en flyers krijgen een flinke opknopbeurt, niet in de laatste plaats om een nieuw publiek aan te kunnen spreken. Ook de bezetting van het bestuur is dit jaar opnieuw veranderd: Lien Verpoest (KU Leuven) is nu officieel toegetreden, binnenkort zal ook Annelien de Dijn (Universiteit Utrecht) het bestuur komen versterken. De samenstelling van het bestuur is daarmee als volgt: Fokko Jan Dijksterhuis (voorzitter), Wouter de Vries (secretaris), Henk Boels (penningmeester), Lieke van Deinsen, Klaas Van Gelder, Beatrijs Vanacker, Lien Verpoest en Anna de Wilde.

Evenementen

De drie belangrijkste evenementen van het afgelopen jaar zijn onze publiekslezing over satire, en onze twee jaarcongressen – waarvan één reeds plaats heeft gevonden, en de andere in oktober plaats zal vinden. Daarnaast is de werkgroep voortdurend betrokken bij het debat over de achttiende eeuw, bijvoorbeeld via sociale media, onze website, de nieuwsbrief of door persoonlijke betrokkenheid bij initiatieven en evenementen.

18e Eeuw Lezing: Satire

Op 16 oktober 2019 organiseerde de Werkgroep een debatavond in het Gentse cultuurcentrum De Krook. Het thema van de avond was Satire, een thema dat heden en verleden uitstekend wist te overbruggen. De twee belangrijkste sprekers, Andrew Bricker en Johanna Ferket verkenden de verschillende functies en vormen van satire – van de utilitaristische rol van Satire tijdens *The Golden Age of Satire* (1680-1750) tot de Nederlandse komedie in de zeventiende en achttiende eeuw. Onder leiding van Ivo Nieuwenhuis zorgde het daaropvolgende debat voor prikkelende perspectieven op Satire toen en nu – de bijdrage van cartoonist Joris Snaet heeft daaraan zeker bijgedragen. De organisatie was in handen van Klaas Van Gelder.

Jaarcongres 2020: *Making Sense of Finance*

Het jaarcongres zal in 2020 in het thema staan van de financiële crisis van het jaar 1720, waarin het omvallen van de South Sea Company in Engeland en de Compagnie d'Occident in Frankrijk tot grote verliezen leidde op de Europese aandelenbeurzen. De congresorganisatie is in handen van Devin Vartija (École des Hautes Études), Wouter de Vries (Vrije Universiteit) en Inger Leemans (Vrije Universiteit). Het doel van het congres is de culturele productie en sociale dynamiek rondom de crisis van 1720 te onderzoeken door historici van verschillende achtergronden bij elkaar te brengen en uit te dagen om na te denken over de manier waarop deze financiële crisis de Europese geschiedenis heeft beïnvloed.

De coronacrisis maakt dat een aantal dingen onzeker is, maar vooralsnog heeft de organisatie Dror Wahrman bereid gevonden de *keynote lecture* te verzorgen. Wahrman is verbonden aan de Indiana University in Bloomington, en een expert op het gebied van achttiende-eeuwse intellectuele geschiedenis. Naast deze *Keynote* zal Theatergroep De Kwast een opvoering verzorgen van een satirisch Bubbeltuk, geheel in 18e-eeuwse stijl. Het ééndaags congres wordt gevolgd door een congres dat door Inger Leemans in samenwerking met De Nederlandse Bank wordt georganiseerd, waarin de (dwars)verbanden met de actualiteit en huidige crises worden opgezocht.

Publicaties

Per 2017 is het tijdschrift *De Achttiende Eeuw* een jaarboek geworden. Eenmaal per jaar, in het najaar, ontvangen de leden van de Werkgroep dit Nederlandstalige jaarboek. De redactie van het jaarboek wordt gevormd door Thomas von der Dunk, Angelie Sens, Marleen de Vries, Christophe Madelein, Elwin Hofman en Sarah Adams (redactiesecretaris). Het jaarboek wordt uitgegeven door uitgeverij Verloren te Hilversum.

In het jaarboek van 2019 stonden we stil bij de driehonderdste verjaardag van Daniel Defoe's *Robinson Crusoe* met een dossier over de niet aflatende productie van edities, vertalingen en bewerkingen sinds de eerste verschijning van de roman in 1719. Het dossier stond onder redactie van Peter Altena en bevatte bijdragen van Carl Niekerk, Rick Honings, Lotte Jensen en Thomas Pierrart. Elk van deze auteurs heeft geprobeerd om Defoe's klassieker te bestuderen door een nieuwe lens. Daarnaast waren in het jaarboek ook afzonderlijke bijdragen te vinden. Zo schreef Lieke van Deinsen over het ontbreken van een auteursportret van Elizabeth Wolff, liet Thomas von der Dunk zijn licht schijnen over de stadhoudelijke menagerie op Het Grote Loo bij Den Haag, had Wijnand Mijnhardt het over trouweloosheid en loyaliteit bij de Patriotten en bestudeerde Kees van Strien de receptie van Voltaire in de Republiek.

Het volgende jaarboek, dat zal verschijnen in het najaar van 2020, is grotendeels gewijd aan het thema 'Schurken, schelmen & schandalen', waarbij Elwin Hofman optreedt als redacteur. Niet minder dan tien auteurs buigen zich over verschillende aspecten van libertinisme, criminaliteit en strafrecht in de lange achttiende eeuw. Ze sluiten aan bij recente onderzoekstrends door aandacht te geven aan de meerduidigheid en grilligheid van macht en aan de rol van lichamen, ervaringen en emoties daarbij. De diverse disciplinaire achtergronden van de auteurs zorgen voor een rijk palet aan toegankelijk geschreven nieuwe inzichten in de literatuur, cultuur, instellingen en maatschappij van de achttiende eeuw. Buiten het themadossier verzorgen Lieke van Deinsen en Ton van Strien ook een bijdrage over een mislukte maar onverdroten poging om een literatuurgeschiedenis te schrijven wanneer de tijd er nog niet rijp voor was.

Hiernaast participeert de Werkgroep sinds 2017 in het nieuwe digitale open-access tijdschrift *Early Modern Low Countries (EMLC)*, dat zij samen met de Werkgroep Zeventiende Eeuw beheert. Dit tijdschrift is bedoeld als internationaal platform voor het onderzoek naar de Lage Landen in de vroegmoderne periode (1500-1800). De voertaal is in

principe het Engels. De redactie van het tijdschrift wordt voorgezeten door Maarten Prak. Tot de redactie behoren verder specialisten op zowel het gebied van de zeventiende als dat van de achttiende eeuw.

Fondsen en subsidies

Scriptieprijs

Met ingang van 2018 wordt de Scriptieprijs niet meer jaarlijks, maar nog slechts eens in de twee jaar uitgereikt, en wel in de oneven jaren. Aan de prijs is een geldbedrag verbonden, dat met ingang van 2018 verhoogd is tot 500 euro (dit was 250 euro). Daarnaast krijgt de winnaar de gelegenheid zijn scriptie om te werken tot artikel voor het jaarboek van de Werkgroep of het tijdschrift *EMLC*. Afgelopen jaar is de tweejaarlijkse scriptieprijs voor masterscripties op het terrein van de 18de eeuw opnieuw toegekend. De jury bestaande uit Karen Hollewand, Christophe Madelein en Fokko Jan Dijksterhuis heeft 12(!) inzendingen beoordeeld op kwaliteit, originaliteit en interdisciplinaire benadering. Een aantal scripties was van hoge kwaliteit. De jury was unaniem van oordeel dat de studie van Tim van Polanen, *Harmanus Noordkerk (1702-1771)*, een onderzoek naar de beroemdste Amsterdamse advocaat uit de achttiende eeuw, de beste was. Polanen heeft een excellente studie geschreven, met een origineel onderwerp en vraagstelling over advocatuur in de 18de eeuw. De studie is zowel analytisch als historisch breed en combineert historische vaardigheden met juridisch-inhoudelijke kennis van zaken. Het is een gedegen onderzoek waarbij de kritische omgang met zowel primaire als secundaire bronnen opvalt. Hij slaagt erin een eigen positie in te nemen.

A.J.P. Raat- Subsidiefonds

Om de bestudering van de achttiende eeuw te bevorderen heeft de Werkgroep met ingang van 2018 het Alexander J. P. Raat Congresssubsidiefonds opgezet met als doel jaarlijks één of twee congressen te financieren. De nadruk ligt daarbij op initiatieven van jonge onderzoekers. Per jaar is tweemaal €3.000,- beschikbaar voor een ééndaags congres, of éénmaal €6000,- voor een meerdaags congres. Van aanvragers wordt verwacht dat zij aan een aantal criteria voldoen, zo moeten zij promoveren of recentelijk gepromoveerd zijn, aan een Nederlandse of Vlaamse onderzoeksinstituten verbonden zijn en zich bezighouden met de bestudering van de geschiedenis en cultuur van de Nederlanden in de lange achttiende eeuw (1670-1830).

Na een geslaagd congres in 2018 heeft de toekenningscommissie de subsidie in 2019 toegekend aan het congres *Staging Slavery Around 1800: Performances of Slavery and Race from an International Perspective*. Dit driedaags congres onderzocht de manier(en) waarop slavernij en ras werden besproken en verbeeld in een aantal grote wereldsteden (New York, Londen, Parijs, Amsterdam), tussen 1770 en 1830.

In 2019 heeft het bestuur van de Werkgroep ook besloten een wijziging aan te brengen in de manier waarop het geld van het Subsidiefonds wordt verdeeld. Om de connectie tussen het congres en de Werkgroep te versterken heeft zij besloten het geld voortaan in te zetten om jonge onderzoekers ‘gastorganisator’ te maken van een 18^e-Eeuw congres. In 2020 heeft het bestuur een voorstel van Devin Vartija en Inger Leemans goedgekeurd (zie boven), Wouter de Vries (secretaris) treedt op als schakel met het bestuur.

Internationale context

De Werkgroep 18^e eeuw maakt onderdeel uit van de *International Society for Eighteenth Century Studies*. ISECS financiert en organiseert symposia en congressen en vormt een brug met onze verschillende zusterverenigingen in andere landen. Georganiseerd door het Britse zustergenootschap BSECS, vond het ISECS 15th International Congress on the Enlightenment dit jaar plaats in Edinburgh. De deelname was overweldigend en overtrof zelfs

die van Rotterdam vier jaar eerder. Ook vanuit Nederland en België kwamen de deelnemers in groten getale. De vergadering van het Executive Committee van de ISECS vond plaats voorafgaand aan het congres, op zondagmiddag 14 juli, en stond in het teken van de oprichting van de International Association for Eighteenth Century Studies (IAECS). Dit is het rechtsorgaan dat de zakelijke activiteiten van de International Society behartigt, wat tot afgelopen jaar gedaan door de Voltaire Foundation werd gedaan. De Association is gevestigd in Frankrijk en ingesteld door de gezamenlijke leden van de Society. Afgelopen jaar vonden ook de vierjaarlijkse verkiezingen plaats voor leden van het Executive Committee. De voorzitter van de werkgroep had zich kandidaat gesteld maar is niet verkozen. De werkgroep blijft wel institutioneel lid van het uitvoerend comité.

Wouter de Vries, secretaris

VERSLAG VAN DE WERKGROEP DE MODERNE TIJD OVER HET VERENIGINGSJAAR 2019-2020

Samenstelling bestuur

De samenstelling van het bestuur is dit jaar ongewijzigd en bestaat uit: Jenny Reynaerts (voorzitter - Rijksmuseum), Lotte Jensen (penningmeester - RU), Gita Deneckere (UGent), Robert Verhoogt (MinOCW), Anne Petterson (RU), Diederik Smit (UL) en Marjet Brolsma (secretaris – UvA).

Jaarcongres 'Rampzalig Nederland.'

De Moderne Tijd organiseerde op vrijdag 20 december 2019 in de Doelenzaal van de Universiteitsbibliotheek van Amsterdam een jaarcongres rond het thema 'Rampzalig Nederland. De omgang met rampen in Nederland en Vlaanderen, 1780-1940'. Voor een publiek dat uit ongeveer 80 bezoekers bestond, lieten diverse sprekers hun licht schijnen over vragen als: Hoe werden rampen gerepresenteerd in culturele media, zoals literatuur, gedenkboeken, kranten, schilderijen, prenten en kaarten? Hoe kwamen solidariteit en liefdadigheid tot uiting? Wanneer was er bij een rampspoedige gebeurtenis sprake van een 'nationale ramp'? Welke invloed was er op geloof in God en goddelijke voorzienigheid? De lezingen die op het congres werden gegeven waren zeer afwisselend en gaven aanleiding tot interessante vragen en een levendige discussie met het publiek na afloop.

Het jaarcongres werd geopend door Lotte Jensen, die ook het congres voorzat en de slotbeschouwing verzorgde. De inleidende lezing werd verzorgd door Erica Boersma (UL) die inging op de hulpverlening bij stads- en dorpsrampen in de achttiende-eeuwse Republiek. Daarna volgden bijdragen van Alicia Schrikker (UL) en Sander Tetteroo (UL en Universitas Gadjah Mada, Yogyakarta) over 'De politiek culturele beleving van natuurrampen in koloniaal Indonesië' en Ruben Ros (UU) over 'Van naderend onheil naar actuele crisis: een digitale begripsgeschiedenis van de nationale ramp (1750-1850)'. Het ochtenddeel werd afgesloten met een geanimeerd intermezzo waarin de Leidse publiekshistorica Arti Ponsen het publiek relieken van de Leidse Buskruitramp uit 1807 toonde. Na de lunchpauze spraken: Marita Mathijssen (UvA - "Ten voordeele van...". Liefdadigheidsuitgaven in de negentiende eeuw'), Fons Meijer (RU - 'Vorst in het vizier. Beeldvorming rond Oranjemonarchen na rampen, 1815-1948') en Ron Brand (Maritiem Museum Rotterdam - 'Empathie of sensatiezucht? De scheepsramp van de 'Berlin' in 1907 en de nasleep ervan'). Na een tweede intermezzo waarin onder leiding van Jensen gezamenlijk en uit volle borst het 'Watersnood-Wilhelmus' uit 1881 werd gezongen, volgde een voordracht over de letterkundige verwerking in Nederland en Indonesië van de uitbarsting van de Krakatau door Rick Honings (UL) en Judith Bosnak (Goethe Universiteit, Frankfurt en UL) en een presentatie van Hans Beelen (Carl von Ossietzky Universität, Oldenburg) over onfortuinlijke reizen ter walvisvaart in de achttiende en negentiende eeuw. Het congres werd afgesloten door de auteur van het veel geprezen boek *Onweer. Een kleine cultuurgeschiedenis 1752-1830*, Jan Wim Buisman (UL), die in zijn lezing inging op de veranderende beeldvorming rond dit weersverschijnsel, van 'Van straf Gods tot verheven schouwspel'.

Van Lennep lezing

Op donderdag 3 oktober organiseerde de Werkgroep De Moderne Tijd in samenwerking met Jan Rock van de opleiding Nederlands van de UvA de tiende

Jacob van Lennep lezing in Spui25 in Amsterdam, die werd verzorgd door hoogleraar Nederlandse geschiedenis aan de UvA, Remieg Aerts.

In zijn goedbezochte lezing ging Aerts in op het thema ‘Politieke typen. Over de omgang met politiek in de negentiende eeuw’. Aan de hand van de figuren Jacob van Lennep, Johan Rudolf Thorbecke en Floris Adriaan van Hall, die tijdgenoten waren, maar een heel verschillende opvatting van politiek representeerden, analyseerde Aerts welke plaats politiek had in het leven en de waardering van burgers in een tijd waarin het kiesrecht beperkt was tot een selecte groep, en er nog geen politieke partijen en duidelijke ideologische programma’s bestonden. In de geest van de ‘typen’ die in de negentiende-eeuwse letterkunde populair waren, ging hij na wat men zich toentertijd voorstelde bij politiek. Na de boeiende lezing, waarin duidelijk werd dat politiek een door en door historisch fenomeen is, volgde een geanimeerd vraaggesprek met het publiek.

Tijdschrift

In 2019 bestond de redactie van het wetenschappelijke tijdschrift *De Moderne Tijd* uit: Jan Hein Furnée, Rutger Helmers (eindredacteur), Annemieke Hoogenboom, Eveline Koolhaas-Grosfeld (beeldredacteur), Ben de Pater (redactiesecretaris), Tom Sintobin, Leonieke Vermeer, Jeroen van Zanten en Paul Reef (Boekzaal). Contactpersoon namens de werkgroep *De Moderne Tijd* is Anne Petterson. Aan het einde van het jaar had het tijdschrift 288 abonnees (redactie en bestuur niet meegerekend).

De Moderne tijd verscheen in 2019 drie keer. In het eerste nummer kwamen uiteenlopende (cultuur)historische onderwerpen uit de negentiende en vroege twintigste eeuw aan bod, variërend van de forensische psychiatrie in Nederland, tot het hergebruik van buitenlandse historische teksten in Nederlandse periodieken, van veranderende praktijken binnen het Nederlandse jodendom, tot de verbeelding van Nederland in Colombiaanse literatuur. Het tweede nummer bevatte eveneens diverse bijdragen van zowel gevestigde als jonge onderzoekers, waaronder een artikel van Erica van Boven over het lezerspubliek van Arthur van Schendel in de jaren dertig en bijdragen van Paul Reef (over machtsrepresentatie en betekenisverlening bij de inhuldiging van Willem III) en Tessel Dekker (over het Nederlandsch Panopticum als concurrent van het geïllustreerde dagblad). Het derde nummer bevat enkele lezingen van het jaarcongres in 2018 over het thema ‘Migratie en identiteit’. In 2020 zal een speciaal themanummer van *De Moderne Tijd* verschijnen over het thema ‘Rampen’.

Marjet Brolsma, secretaris

VERSLAG VAN DE WERKGROEP INDISCH-NEDERLANDSE LETTERKUNDE OVER HET VERENIGINGSJAAR 2019-2020

Het bestuur van de Werkgroep, dat tevens de redactie vormt van het tijdschrift *Indische Letteren*, bestond uit: Arnoud Arps, Jacqueline Bel, Petra Boudewijn, Rick Honings (hoofdredacteur), Geert Onno Prins, Inge Tromp, Coen van 't Veer (penningmeester) en Peter van Zonneveld (voorzitter). Het totaal aantal leden van de Werkgroep bedroeg op 31 december 2019 552.

Op vrijdag 14 juni 2019 organiseerde de Werkgroep een lezingenmiddag. Marijke Roukens sprak over de verbeelding van de Indisch-Nederlandse letteren door de illustrator Menno van Meeteren Brouwer. Anton Stolwijk sprak naar aanleiding van zijn boek *Atjeh* over geweld in Atjeh in heden en verleden. Harry A. Poeze presenteerde zijn boek *Dr. Jac Jonker, Job Sytzen en de soldaat in Indië*. Herman Keppy vertelde over Nederlands-Indië tegen de nazi's vanwege zijn in het najaar te verschijnen boek *Zijn jullie kerels of lafaards?* De middag werd besloten met een lezing van Victor Laurentius over Peter Tazelaar als Indische verzetsheld.

Op 18 oktober hield Jacqueline Bel de Derde Indische Letteren-Lezing onder de titel 'Een gordel van smaragd? Van Multatuli tot Birney'.

Op 3 november vond op Bronbeek het jaarlijks symposium plaats. Het thema was: 'De Indonesische stem'. Alicia Schrikker vertelde over persoonlijke geschiedenissen en momentopnames uit de koloniale archieven. Judith Bosnak sprak over de wonderlijke 'Ander' tijdens ontmoetingen op reis in Nederlands-Indië. Willem van der Molen belichtte de ervaringen van de Chinees Ko Ho Sing (1825-1890). Na de lunch vertelde Madelon Djajadiningrat over Soeparto en de Zaankanter. Christina Suprihatin sprak over Javaanse vrouwen en de tijdgeest naar aanleiding van de roman *Widjawati* van Arti Purbani. Arnout Arps belichtte historische sleutelmomenten uit de korte verhalen van Isaka Banu. Het symposium werd besloten door een gesprek van Peter van Zonneveld met Alit Djajasoebrata over hoe Nederlandse auteurs over Indonesiërs schrijven, waarop een levendige discussie volgde.

Op 28 februari verdedigde onze redacteur Coen van 't Veer in Leiden met succes zijn dissertatie *De kolonie op drift. De representatie en constructie van koloniale identiteit in fictie over de zeereis tussen Nederland en Nederlands-Indië (1850-1940)*.

Op 1 december 2019 werd onze redacteur Jacqueline Bel benoemd tot hoogleraar aan de Vrije Universiteit. Zij bekleedt de Multatuli-leerstoel. Onder grote belangstelling hield zij op 2 maart 2020, de 200^e geboortedag van Multatuli, haar oratie onder de titel 'Ik wil gelezen worden. Het pak van Sjaalman en de moderne Nederlandse literatuur'.

Op 13 maart vond, aan de vooravond van de corona-crisis, in Leiden weer een lezingenmiddag plaats. Marijke Denger sprak onder de titel 'Een imperium (be)schrijven' over literatuur en koloniale identiteit in British Malaya en Nederlands-Indië, circa 1780-1930. De titel van de lezing van Luc Renders luidde: 'Batavia, ook een Belgische aangelegenheid'. Nick Tomberge belichtte Elckerlycs reis naar de Oost onder de titel: 'Een Indische tournee'. Floor Naber besprak de sociale mobiliteit in de Indische roman. Ten slotte ging Coen van 't Veer nader in op zijn dissertatie *De kolonie op drift. De representatie en constructie van koloniale identiteit in fictie over de zeereis tussen Nederland en Nederlands-Indië (1850-1940)*.

Op woensdagavond 20 mei 2020 werd *Het masker van Rob Nieuwenhuys. Reconstructie van een vergeten reis naar Indonesië* door Tom Phijffer virtueel gepresenteerd. Vanwege de corona-crisis vond deze manifestatie plaats vanuit het Torpedo Theater te Amsterdam, met bijdragen van Elsbeth Etty, voorzitter van het Multatuli Genootschap, Henk Schulte Nordholt van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde, en Peter van Zonneveld, voorzitter van de Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde. Muzikale omlijsting: Maria Lekransy (zang), Anna Makaloy (zang) en Harto Soemodihardjo (gitaar).

De lezingenmiddag van 5 juni 2020 moest vanwege de corona-crisis tot nader order worden uitgesteld.

Peter van Zonneveld, voorzitter

VERSLAG VAN DE WERKGROEP BIOGRAFIE OVER HET VERENIGINGSJAAR 2019-2020

Nadat in 2018 de relatie met de uitgever van het Tijdschrift voor de Biografie werd beëindigd en een nieuw digitaal platform voor het tijdschrift was gecreëerd, stond 2019 in het teken van vernieuwing van de redactie. Het bestuur van de werkgroep en de redactie van het Tijdschrift voor de Biografie hebben samen gezocht naar nieuwe redactieleden, maar die zoektocht bleef vooralsnog zonder resultaat. 2020 wordt het jaar van de waarheid voor de werkgroep Biografie van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde.

Mineke Bosch, secretaris

VERSLAG VAN DE NEDERLANDSE BOEKHISTORISCHE VERENIGING OVER HET VERENIGINGSJAAR 2019-2020

Excursies

De NBV organiseerde in de periode 2019-2020 weer een aantal activiteiten voor haar leden, die goed waren bezocht.

Op 28 april 2019 gaven Freek Heijbroek en Kasper van Ommen een toelichting op de tentoonstelling in Museum Meermanno over de Art Nouveau-boeken van Dijsselhof, Lion Cachet en Nieuwenhuis in Museum Meermanno, Den Haag. Een uitgebreid verslag van de middag is te lezen op de website van de NBV: <https://www.boekgeschiedenis.nl/bezoek-aan-de-tentoonstelling-de-bijzondere-band-in-museum-meermanno-28-april-2019/>.

Op 23 november 2019 ging de najaarsexcursie naar de Zeeuwse Bibliotheek (officieel heten ze ZB Planbureau en Bibliotheek van Zeeland). Conservator Marinus Bierens vertelde over de geschiedenis van de bibliotheek en toonde bijzondere stukken uit de kluis. Arnold Wiggers leidde ons langs de tentoonstelling 'Bekroonde wijsheid' die in de bibliotheek was ingericht. Er waren fraaie prijsbanden te zien. Ze werden uitgereikt door de Latijnse school in Middelburg aan leerlingen die het beste presteerden. In die voormalige Latijnse school is nu het atelier van boekrestaurator Marijn de Valk gevestigd. Zij liet ons daar haar laatste projecten zien. Na een stadswandeling verzorgd door Gerard Heerebout en Arnold Wiggers werden we getraceerd op een heerlijk diner in het atelier van Marijn de Valk.

Algemene ledenvergadering 2019

Op 15 juni 2019 vond de jaarvergadering plaats in het [Nationaal Onderwijsmuseum](#) in Dordrecht. Dit museum beheert met meer dan 390.000 voorwerpen de grootste onderwijscollectie ter wereld. We werden hartelijk ontvangen met koffie en thee in het mooie lichte gebouw 'De Holland', gelegen dichtbij het Centraal Station. Daarna vergaderden we in de bovenzaal. De gebruikelijke onderwerpen werden besproken en de jaarstukken werden goedgekeurd. We namen met passende cadeaus afscheid van onze voorzitter Jan Bos en van algemeen bestuurslid Nelleke Moser. Bestuursleden Andrea Reyes Elizondo en Herre de Vries namen gezamenlijk het voorzitterschap over. Als nieuwe bestuursleden werden Katell Lavéant, Irene van Renswoude en Jeroen Vandommele aanvaard. *Jaarboek 26 (2019)* werd gepresenteerd door Arno Kuipers en Saskia van Bergen. De redactie van het *Jaarboek* bestond dit jaar uit Alex Alsemgeest, Saskia van Bergen (hoofdredacteur), Steven Claeysens, Lieke van Deinsen, Mart van Duijn, Arno Kuipers (redactiesecretaris), Daphne Wouts en Sylvia van Zanen. Na het officiële gedeelte volgde een presentatie door conservator Jacques Dane over de collectie van het Nationaal Onderwijsmuseum. Hij hield een overtuigend pleidooi over de waarde van de collectie voor verder onderzoek. Daarna gingen leden in gesprek met Jan Bos over hun meegebrachte schoolboeken en bekeken we de opstelling van het museum. Cor Braal gaf een toelichting op de kast van de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen. De middag werd afgesloten met een borrel in de zonnige tuin van het museum.

Toekomstplannen

De voorjaarsexcursie in 2020 naar de Librije in Enkhuizen is verschoven naar het najaar van 2020 vanwege de corona-crisis. Ook de ALV die gepland stond op 27 juni 2020 in het Noord-Hollands Archief in Haarlem wordt verschoven naar een nader te bepalen datum in

september. Verder leeft het idee om een bezoek te brengen aan de bibliotheek van de Tweede Kamer.

Verdere toekomstplannen betreffen de aanstelling van een studentbestuurslid, de organisatie van een *summerschool* waar jonge boekwetenschappers kunnen leren boeken te catalogiseren en te digitaliseren. Ook willen we een groter platform bieden aan studenten om hun onderzoek te presenteren (bijvoorbeeld via posterpresentaties tijdens onze ALV) en meer internationale excursies organiseren. We zoeken daarvoor de samenwerking met de Franse Boekhistorische Vereniging.

Leden

Het ledental van de NBV daalde in de periode 2019-2020, met: 469 in maart 2016, 468 in maart 2017, 465 in maart 2018, 475 in maart 2019 en 449 in maart 2020. Een reden van de daling is onder meer dat leden die sinds 2016 geen contributie hebben betaald met toestemming van de ALV zijn geroyeerd. De aanwas van nieuwe (jonge) leden blijft een terugkerend agendapunt op de bestuursvergaderingen en er worden verschillende pr-acties ondernomen. We vergroten onze naamsbekendheid via sociale media, de NBV-discussielijst en de NBV-website (www.boekgeschiedenis.nl). We hebben een nieuwe rubriek op de website waarin alle promotieonderzoeken op het gebied van de boekgeschiedenis worden vermeld. De Facebook-pagina van de NBV wordt gevolgd door 794 personen. De NBV-discussielijst telt 238 leden.

Bestuur

Het bestuur bestond in de verslagperiode uit: Andrea Reyes Elizondo en Herre de Vries (gezamenlijk voorzitterschap; bestuursleden resp. sinds 2016 en sinds 2017), Katell Lavéant (bestuurslid sinds 2019), Andrea van Leerdam (bestuurslid sinds 2018), Arnold Lubbers (penningmeester, bestuurslid sinds 2014), Irene van Renswoude (bestuurslid sinds 2019), Irene Schrier (bestuurslid sinds 2015), Jeroen Vandommele (bestuurslid sinds 2019), Gwendolyn Verbraak (secretaris, bestuurslid sinds juni 2018).

Het bestuur van de NBV kwam in de verslagperiode vijf keer voor overleg bijeen, namelijk in 2019 op 7 mei, 10 september, 18 november en in 2020 op 13 januari en 30 maart (de laatste keer online). Op 29 februari had het bestuur samen met de redactie van het *Jaarboek* een heidag in het atelier Restauratie Nijhoff Asser. Nadat boekrestaurator en NBV-voorzitter Herre de Vries bevlogen vertelde over zijn werkzaamheden, werden ledenwerfacties besproken en toekomstplannen gemaakt. Er werd ook gesproken over de zoektocht naar een nieuwe uitgever, nu Vantilt ophoudt te bestaan. Het *Jaarboek 27* (2020) zal nog wel gewoon bij Vantilt verschijnen.

Gwendolyn Verbraak, secretaris

VERSLAG VAN DE WERKGROEP CARAÏBISCHE LETTEREN OVER HET VERENIGINGSJAAR 2019-2020

Het bestuur bestond in het verslagjaar 2019 uit: Michiel van Kempen (voorzitter), Paulette Smit (secretaris), Peter Meel, Noraly Beyer, Valika Smeulders, Charlotte Doornhein en Bert Reinders (Penningmeester). Op 3 juli 2019 traden toe: Raoul de Jong en Julien Ignacio.

Het bestuur kwam bijeen op 19 maart, 3 juli, 2019 en 22 januari 2020. Daarnaast vond er in kleine bezetting overleg plaats en werd één en ander via de mail met elkaar gecommuniceerd.

15 februari 2019 de Rudolf van Lierlezing door Valika Smeulders Zesde Rudolf van Lier Lezing

Op 15 februari 2019 hield Valika Smeulders (verbonden aan het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde in Leiden, het Rijksmuseum in Amsterdam en stichting Pasado Presente in Den Haag) de zesde Rudolf van Lier Lezing. Haar voordracht was getiteld 'Muzik di zumbi: Caribische stemmen in Nederlandse musea'.

In haar mooi geconstrueerde en persoonlijk getinte lezing ging Smeulders in op de omgang met Caraïbisch erfgoed in Nederlandse musea. Zij constateerde dat de aandacht hiervoor weliswaar toeneemt, maar dat meerstemmigheid in het historisch narratief nog altijd een uitdaging is. Een groot deel van de Nederlanders hecht aan een inclusief perspectief, maar er is ook een groep die een voorkeur heeft voor een uitsluitend perspectief dat één specifieke groep centraal stelt.

Het 'elders' vertellen of apart organiseren van onderbelichte verhalen vindt ook plaats. Een recent voorbeeld daarvan is de Afro-Nederlandse organisatie The Black Archives. De zelfgekozen institutionele afzijdigheid van dit type organisaties maakt het mogelijk om te werken naar eigen inzichten, zonder concessies te hoeven doen aan als knellend ervaren institutionele keurslijven. Daarnaast is er een organisatie als het Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland. Dat richt zich op het registreren van immaterieel erfgoed. Met die benadering hebben gemeenschappen een nieuw emancipatiemiddel in handen, een mogelijke sleutel tot zelfrepresentatie op eigen voorwaarden, binnen de bestaande erfgoedwereld.

Smeulders stelde zichzelf de vraag hoe verder te gaan met deze parallelle ontwikkelingen. Verdient het de voorkeur om Caraïbische stemmen een plaats te geven binnen verzuilde narratieven of dienen deze te worden opgenomen in een vernieuwend eenheidsnarratief?

In een afgewogen betoog maakte de spreker duidelijk dat zij voorstander is van het toewerken naar een eenheidsnarratief, mits terdege rekening wordt gehouden met bottom-up initiatieven en ontwikkelingen op het gebied van immaterieel erfgoed: 'Wat de Nederlandse erfgoedwereld zou winnen door het structureel omarmen van de lessen van Caraïbische culturele ondernemers, is een narratief van de Nederlander niet als overwinnaar, maar als veelzijdig mens. Een narratief van Nederland in de wereld en de wereld in Nederland.'

Een panel bestaande uit Marco van Baalen (Haags Historisch Museum), Dyonna Benett (Kenniscentrum Immaterieel Erfgoed Nederland) en Mitchell Esajas (The Black Archives) reageerde op de lezing van Smeulders waarna er zich een onderhoudende discussie met de zaal ontspon. Er tekende zich onder de aanwezigen een draagvlak af voor het door de spreker bepleite eenheidsnarratief.

De bijeenkomst werd bezocht door circa 150 mensen. Onder de toehoorders bevonden zich de Gevolmachtigd Minister van Sint Maarten, mevrouw J. Wuite, en vertegenwoordigers van het kabinet van de Gevolmachtigd Minister van Curaçao.

De Rudolf van Lier Lezing is vernoemd naar de bekende socioloog, historicus, hoogleraar, schrijver en dichter Rudolf van Lier. Voorafgaande aan de lezing droeg Michiel van Kempen, voorzitter van de Werkgroep, ‘Suriname 1948’ voor. In dit gedicht memoreert Shrinivási (pseudoniem van Martinus Haridat Lutchman, 1926-2019) de flamboyante persoonlijkheid die Van Lier bij leven was.

De tekst van de lezing van Valika Smeulders en een foto-impressie van de avond zijn te vinden op de website van de Werkgroep Caraïbische Letteren: <https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/valika-smeulders-muzik-di-zumbi-caribische-stemmen-in-nederlandse-musea/> en <https://werkgroepcaraibischeletteren.nl/valika-smeulders-gaf-rudolf-van-lierlezing/>.

9e Caraïbische Letterendag op 9 november 2019, Theaterzaal OBA, Amsterdam

Georganiseerd door de Werkgroep Caraïbische Letteren samen met de Openbare Bibliotheek Amsterdam.

Het organiseren van de deelnemende schrijvers, dit jaar 16 mensen, was spannend omdat het een geheel ‘nieuwe’ generatie betrof. Alle uitgenodigde schrijvers reageerden enthousiast. Een enkeling kon wegens persoonlijke redenen niet mee doen.

Er zijn vier mooie gespreksgroepen gevormd, die elkaar op een goede manier uitdaagden, prikkelden of aanvulden. Dit zorgde voor spannende gesprekken waarbij het publiek soms op het puntje van zijn stoel zat.

Scholenparticipatie

De WCL had zich voorgenomen om dit jaar extra in te zetten op de bekendheid op scholen voor Caraïbische Schrijvers en boeken. Zo zijn er in Amsterdam en Rotterdam 4 lycea benaderd met de vraag deel te nemen aan het scholenprogramma, met bezoek van een schrijver aan een klas. Het Montessori Lyceum Rotterdam, het Damstede lyceum, het Ir. Lely Lyceum en de Open Schoolgemeenschap Bijlmer, de laatste drie in Amsterdam. Idee was dat de leerlingen naar aanleiding van dat bezoek een kort filmpje zouden maken en dat naar de WCL zouden insturen om op de Letterendag te vertonen. Uiteindelijk zijn er 3 scholen bezocht door schrijvers, van 2 scholen heeft de WCL filmpjes mogen ontvangen. Deze zijn in het avondprogramma opgenomen en vertoond. De kwaliteit ervan was wisselend.

Omdat er in het land van herkomst van de Caraïbische schrijvers Nederlands wordt gesproken en onderwezen heeft de WCL ook in het Caraïbische gebied een groot aantal scholen benaderd. Het kostte veel extra inspanning plus de persoonlijke inzet van de voorzitter en bestuursleden van de Werkgroep Caraïbische Letteren om uiteindelijk 1 school in Suriname, 1 school op Curaçao en 1 school op Bonaire zover te krijgen om mee te doen aan het programma. Voor de overzeese scholen bood de WCL een pakket boeken aan van de deelnemende schrijvers. De leerlingen zouden die lezen en naar aanleiding daarvan een filmpje toesturen. Uit Suriname en Curaçao werden bijzondere filmpjes ingestuurd die op de avond vertoond zijn.

Verloop van de avond

Aan het begin werd de onlangs overleden componist René Samson – die enige tijd geleden een compositieopdracht van de Werkgroep kreeg – herdacht met een deel uit zijn Raga voor viool en zangstem, uitgevoerd door Jacobien Rozemond.

De avond kende vier ronden met telkens drie schrijvers geïnterviewd door een auteur van de vorige generatie. In de eerste ronde spraken Radna Fabias, Roberta Petzold en Johan Herrenberg onder leiding van Antoine de Kom. In de tweede ronde: Daphne Huisden, Chris Polanen en Diana Tjin onder leiding van Karin Amatmoekrim, in de derde ronde: Chesley Rach, Shantie Singh en Gershwin Bonevacia onder leiding van Rabin Baldewsingh; en in de laatste ronde Karin Lachmising, Johan Herrenberg en Etchica Voorn onder leiding van Raoul de Jong. Er ontstonden levendige, emotionele, grappige en soms zeer diepgaande gesprekken. Het publiek liet unaniem

positieve reacties horen en de bestuursleden kregen vele verzoeken om vaker met deze en andere schrijvers zulke avonden te organiseren.

De avond werd afgesloten door een optreden van Jeangu Macrooy (in 2018 Judas in The Passion en in 2020 de Nederlandse inzending van het Songfestival) die met zijn liederen veel indruk maakte.

Er verscheen een journalistiek verslag in het *Antilliaans Dagblad*, geschreven door Cees Luckhard die aanwezig was. Ook een journalist van het dagblad *de Ware Tijd* uit Suriname was er, maar schreef helaas niets, evenals een journaliste van *Het Parool* die Gershwin Bonavacia, Stadsdichter van Amsterdam, volgt.

Publiciteit, registratie, financiën

In de aanloop naar de Letterendag verschenen er een groot artikel in het augustusnummer-2019 van het tijdschrift *Ons Erfdeel* van de hand van de voorzitter van de WCL, Michiel van Kempen en verder in het dagblad *de Ware Tijd* een artikel over de Caraïbische nieuwe generatie schrijvers evenals in het *Indies tijdschrift*. Op 4 november, vlak voor de Caraïbische Letterendag, verschenen er in *De Voertaal* en *De lage landen*, publicaties.

Teleurstellend was dat van alle aangeschreven landelijke media geen enkele aandacht aan de Letterendag heeft besteed. Dit wordt een tamelijk frustrerende ervaring: ook bij de vorige editie – het grootste Caraïbische jeugdliteratuurevenement ooit, met maar liefst 11 overgekomen schrijvers – gaf de landelijke pers totaal niet thuis.

Voor het registreren van de avond werden opdrachten verstrekt aan fotografe Jet Budelman en Elsbeth van Saane voor een videoverslag.

De 9^e Letterendag werd mogelijk gemaakt door subsidies van het Amsterdams Fonds voor de Kunsten en het Nederlands Letterenfonds. De uitgeverijen De Arbeiderspers, Prometheus en Van Oorschot droegen financieel bij aan de Letterendag. Uitgeverij In de Knipscheer heeft een grote bijdrage geleverd door met zijn boeken aanwezig te zijn op de Boekenmarkt en aan alle bezoekers een boek cadeau te doen. Daarnaast was boekhandel Bookish Plaza aanwezig.

Verder

De blogspot Caraïbisch Uitzicht kent inmiddels bijna 14.000 bijdragen en wordt bezocht door ca. 5000 bezoekers per dag. Het adres van de Werkgroep fungeert als vraagbaak voor velen die hun weg zoeken binnen de Caraïbische culturele wereld.

Paulette Smit, secretaris

VERSLAG VAN DE WERKGROEP ‘VERENIGING “HET BILDERDIJK-MUSEUM”’ OVER HET VERENIGINGSJAAR 2019-2020

De Vereniging telde in april 2020 ruim 130 leden. Voor het eerst sinds lange tijd compenseert het aantal nieuwe leden de terugloop door opzegging en overlijden; hopelijk zet deze trend zich in de komende jaren door. In het verslagjaar bestond het bestuur uit: Lotte Jensen; Gert-Jan Johannes (secretaris), Jeroen Koch (tot 17 april 2019); Lesley Monfils; Fred van Lieburg; Rick Honings (voorzitter); Ellen Krol; en Monique van Rooijen (penningmeester).

De achterliggende periode heeft voor onze werkgroep verschillende verheugende ontwikkelingen gebracht. Allereerst is – dankzij de zeer gewaardeerde samenwerking en inzet van de betrokken bibliotheekmedewerkers in Amsterdam en Leiden – onze collectie drukken, handschriften, documenten en kleine objecten in goede orde verhuisd van de bibliotheek der Vrije Universiteit naar die van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, die is ondergebracht in de Universiteitsbibliotheek Leiden.

Ook voor de schilderijenverzameling van de Vereniging werd inmiddels een oplossing gevonden. Met toestemming van de rector magnificus der Leidse Universiteit is in het voorjaar van 2020 een stijkkamer in het Academiegebouw (de ‘Groene kamer’) omgevormd tot ‘Bilderdijskamer’. Hier hangt een groot deel van onze schilderijen aan de muur, terwijl een aantal documenten en objecten in dezelfde kamer een plaats heeft gevonden in een fraaie vitrinekast. Zo is, zij het op kleine schaal, toch weer iets van een ‘Bilderdijs-Museum’ tot stand gekomen. Het bestuur wil zijn grote erkentelijkheid uitspreken jegens allen die dit hebben mogelijk gemaakt.

Najaar 2019 verscheen de jaarlijkse aflevering van het verenigingstijdschrift *Het Bilderdijs-Museum*, onder redactie van Marinus van Hattum en Ton Geerts, fraai vormgegeven door Hans Seijlhouwer. Het tijdschrift bevat, zoals gebruikelijk, de tekst van lezingen op de Algemene Ledenvergadering van 22 februari 2019 over het thema ‘Spelen, leven, sterven. Bilderdijs en het gezinsleven’. Daarnaast biedt het diverse artikelen over nieuwe ontwikkelingen en vondsten in de Bilderdijsstudie, waaronder bijdragen over de relatie tussen Bilderdijs en Willem de Clercq, een nieuw ontdekte boerenbedrieger en een raadselachtige versie van ‘Den Ilden van Hooimaand’. Overigens bleek het thema van onze Algemene Ledenvergadering een verrassende gelijkenis te vertonen met dat van een tentoonstelling in Teylers Museum, die te zien was van 7 september 2019 tot 5 januari 2020: ‘Jong in de 19de eeuw. Het kind in de Nederlandse, 19de-eeuwse kunst’. Ten behoeve van die tentoonstelling gaf de Vereniging het portret van Julius Willem Bilderdijs door J.B. Scheffer in tijdelijke bruikleen.

Ons tijdschrift was qua formaat en opzet altijd een beetje een buitenbeentje in de wereld van de historisch-letterkundige tijdschriften. In toenemende mate bleek dit een bezwaar voor degenen die werkzaam zijn in het academische bedrijf om er in te publiceren. Nu de Vereniging een Werkgroep van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde is geworden, leek het moment gekomen om het verenigingsorgaan verder te ‘professionaliseren’ door aan te sluiten bij het formaat en de opzet van de Jaarboeken zoals die bijvoorbeeld verzorgd worden door de Werkgroep Indisch-Nederlandse Letterkunde en de Werkgroep De Moderne Tijd. Uitgeverij Verloren te Hilversum is bereid gevonden ook ons tijdschrift als zo’n Jaarboek uit te geven en te distribueren.

Graag had het bestuur in april 2020 een Algemene Ledenvergadering willen houden, gevolgd door lezingen naar aanleiding van de presentatie van een bundel artikelen over de nu op één plek bijeengebrachte collecties van de Vereniging en de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde: *Een sublieme nalatenschap. De erfenis van Willem Bilderdijs*, onder redactie

van Rick Honings en Gert-Jan Johannes. Op het programma stond verder de presentatie door Marinus van Hattum van een nieuwe teksteditie: *Hoor, mijn zoon! Willem Bilderdijk's vermaningen aan zijn zoon Lodewijk Willem*. Beide publicaties zijn inmiddels verschenen, maar de overheidsmaatregelen in verband met de Corona-pandemie hebben de Algemene Ledenvergadering - waarop ook gelegenheid zou zijn de nieuwe Bilderdijkkamer te bezichtigen - onmogelijk gemaakt. Op het moment van schrijven is nog niet bekend wanneer de vergadering alsnog zal kunnen plaatsvinden.

Gert-Jan Johannes, secretaris

VERSLAG NIEUW LETTERKUNDIG MAGAZIJN OVER HET VERENIGINGSJAAR 2019-2020

Het *Nieuw Letterkundig Magazijn*, het tijdschrift van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde, is in 2019 eenmaal verschenen.

Voor het themanummer over ‘100 jaar *Herfsttij der Middeleeuwen*’ werkte de redactie samen met gastredacteur Anton van der Lem. Het wereldberoemde en invloedrijke boek van Johan Huizinga staat centraal in de elf artikelen die deze editie telt. Anton van der Lem opent het tijdschrift met zijn stuk over het eerste eeuwjaar van *Herfsttij*. Ook schrijft hij over Huizinga’s betrokkenheid bij de Commissie voor Geschied- en Oudheidkunde van de MdNL. Daarnaast bevat de zeer rijk geïllustreerde editie artikelen van Wessel Krul, Willem Otterspeer, Bernard Ridderbos (die aan de wieg van dit themanummer stond), Léon Hanssen, Carlos Lechner, Tamás Balogh, Carla du Pree, Martin van den Broeke en Korrie Korevaart. Dichter des Vaderlands Tsead Bruinja heeft speciaal een gedicht voor deze uitgave geschreven en Jaap Goedegebuure wijdt zijn column aan Bart van Loo als tegenvoeter van Huizinga. Deze editie van *Nieuw Letterkundig Magazijn* werd feestelijk gepresenteerd in de UB in Leiden op donderdag 24 oktober op een bijeenkomst ter gelegenheid van de lancering van een omvangrijke website die aan het leven en werk van Johan Huizinga is gewijd. In het voorjaar van 2020 werd het themanummer van NLM eveneens digitaal beschikbaar gesteld op deze website.

NLM Digitaal

De redactie plaatst ook artikelen op de website van de Maatschappij onder het tabblad NLM Digitaal. Deze artikelen worden geïllustreerd en opgemaakt in pdf aangeboden en zullen t.z.t., net zoals de artikelen uit de papieren edities, worden opgenomen in de DBNL. In 2019 publiceerden wij online:

Lotte Jensen, ‘Een onbekende variant van het Wilhelmus: het Watersnood-Wilhelmus uit 1881’.

Paul van Geest, ‘Een Licht tijdens het Vesperuur.’

Eep Francken, ‘Multatuli tegen twee Van Lenneps.’

Jaap Goedegebuure, ‘Boudewijn en de Blauwe Schuit.’

Redactie

De redactie bestond in het verslagjaar uit Stefan van den Bossche, Kasper van Ommen (beeldredactie), Susanne Onel, Petra Teunissen (eindredacteur) en Menno Voskuil.

Namens de redactie van NLM,
Petra Teunissen-Nijssse
Barendrecht, maart 2020